

irodalmi **SZEMLE**

Irodalmi és kritikai folyóirat
XXI. évfolyam, 1979. október

VARGA IMRE,
KESZELI FERENC
és LUBOMÍR FELDEK versei

KÖVESDI JÁNOS
és PETER JAROŠ novellái
LADISLAV BALLEK regényrészlete
ZBIGNIEW HERBERT hangjátéka

HODEK MÁRIA beszélgetése
VARGYAS LAJOSSAL

732-738

8
1979

TURCZEL LAJOS
a két háború közti
novellairodalmunkról,
MÉSZÁROS ANDRÁS
Vandrák Andrásról

A VALÓSÁG VONZÁSÁBAN

Hodek Mária

„ÉN EGYSZERŰEN CSAK SZERETTEM A BALLADÁKAT...”

Beszélgetés Vargyas Lajossal

Aki foglalkozott a magyar népballadákkal, vagy a balladairodalommal bármi módon kapcsolatba került már, bizonyára ismeri Vargyas Lajos nevét, illetve műveit.

Három évvel ezelőtt, főiskolai hallgatóként kerültem kapcsolatba Vargyas professzorral, szakdolgozatom megírásához kértem és kaptam tőle segítséget. Később a konzultációk során személyesen is megismertem, s ezek jelentős segítséget nyújtó, számomra élményt jelentő emberi találkozások voltak. Nemcsak a tudós, hanem az ember is tiszteletet és szeretetet parancsoló. Szakmai véleményét a tárgyilagosság, szigorú alaposság és jóindulat jellemzi. Egy halk szavú, középtermetű, szikár ember tulajdonságai ezek, akinek személyéről elég keveset tudunk. Legutóbb rózsadombi otthonában kerestem föl, s ezúttal beszélgetésünk nem szakmai, hanem inkább személyes jellegű volt.*

A Bimbó utcai bérház ötödik emeletén csengetek, nyílik az ajtó, a professzor szerény mosollyal fogad. Közben levetem a kabátom, elmondja, hogy nemrégien ért haza az Akadémiáról, ahol mindig akad valami fontos elintéznivalója, s máris bevezet a dolgozószobájába. A szoba mindegyik falát könyvek borítják, csupán az egyik sarokban, ahol helyet mutat, lóg a falon néhány értékes festmény. Középpütt, az íróasztalon ugyancsak könyvek, nyomtatványok, a levéltartóban rengeteg levél. E rövid idő alatt a családról is szó esik, estefelé egyetlen kislunokájukhoz készülnek látogatába.

Professzor úr, mit mondana el a családjáról, származásáról?

— Látja, ezt a kérdést részben természetesnek tartom, részben meg furcsának, de hogy félre ne értsen, mindjárt megmagyarázom hogy miért. Természetesnek talán azért tartom, mert a megismeréshez ez azt hiszem, elengedhetetlen, furcsának meg azért, mert eddig valahogy erről nem faggattak, bár azt is mindjárt meg kell vallanom, hogy családomról, gyermekkoromról nem sok érdekeset tudnék mondani...

Pesten születtem abban az esztendőben, amikor kitért az első világháború. Apám MÁV tisztviselő volt, aki tizenegyéves koromban meghalt s ez bizony rányomta bélyegét egész gyermekkoromra... nagyon nehéz évek voltak... Például másodikos gimnazista koromban, ami a mai általános iskola hetedik osztályának felelt meg, már magán tanítványaim voltak, hogy anyagilag segíteni tudjam a családot. Anyám fővárosi polgári-

* A beszélgetés 1977-ben készült. — A szerk.

iskolai tanárnő volt és négyen voltunk testvérek. Gyermekkoromból talán az iskolai élmények, emberi találkozások azok, amikre még ma is szívesen gondolok vissza.

Hol végezte tanulmányait és kik voltak azok, akik valamiképp hatottak önre?

— Talán az utóbbival kezdem. Kodály nevét kell elsőként megemlítenem, de a középiskolában is volt egy tanárom, akit nagyon szerettem. Kilenc évig volt az osztályfőnököm, magyart és latint tanított... neki igazán sokat köszönhetek. Aztán ugyanúgy a német tanáromnak is. Hangsúlyoznom kell, hogy őket azért szerettem meg, mert szellemi fejlődésemhez nagymértékben hozzájárultak. Például Horváth Jánosnak is nagyon hálás vagyok mind a mai napig, de vele már egészen más jellegű volt a kapcsolat.

Mindvégig Budapesten jártam iskolába. Érettségi után a bölcsészeti egyetemre jelentkeztem — tanárait biztatására és tanácsára, magyar—német szakra. Az igazság az, hogy latint szerettem volna tanulni, de abban az időben a latin nyelv kezdett háttérbe szorulni. Az egyetemen már egyáltalán nem érdekelt a germanisztika, s hát... a tanárait egy részének magyarázatai sem tudtak különösebben lekötöni.

Így az egyetemen befejeztem ugyan a negyedik évet, de a szakdolgozatomat már nem írtam meg, szakvizsgát sem tettem és nem került sor a gyakorló évre sem, mert helyette a Zeneakadémia egyházzenei tanszakára jelentkeztem, ahol a latin nyelvtől a gregorián énekig mindenre oktattak, s olyan nagy mestereim voltak, mint Bárdos Lajos és Vaszi Viktor. Lehetett volna ugyan jelentkezni az énektanár képzőre is, de ott olyan hangszerstudást követeltek, amivel én akkor még nem rendelkezttem.

Itt azonban ki kell térnem egy lényeges dologra. Első és negyedéves egyetemista koromban Kodály zene-folklor gyakorlatokat hirdetett meg a bölcsészkaron. Mikor meghallottam, hogy előadást fog tartani, szinte alig tudtam kívánni. Már az első gyakorlaton az volt a bevezető kérdése, hogy ki gyűjtött népdalokat közülünk. Mint cserkész, én már följegyeztem egy csomó népdalt Őcsényben, Bogyszlón és a Sárközben. Ezt az anyagot elvittem Kodálynak, ő megnézte, majd kiválasztott egyet és mondta, hogy írjam föl a táblára és mondjak el róla mindent, amit csak tudok. Amit én nem tudtam, azt mondta hozzá ő, és közben azt is észrevette, hogy én már ismerem Bartók ilyen témájú könyvét is. Mivel a gyakorlatokon résztvevők létszáma annyira lecsökkent, hogy jóformán kettesben töltöttük egy teljes éven át a heti órák gyakorlatokat, ezért csaknem kizárólag azzal foglalkoztunk, ami a legjobban érdekelt bennünket. Mondanom sem kell talán, hogy ezek a beszélgetések milyen nagymértékben hatottak rám, s hogy tudásom milyen mértékben gyarapodott. Negyedéves koromban már az is előfordult, hogy a gyakorlat befejezése után Kodály beszédbe elegyedett velem s ezek az eszmecserék gyakran a haza vezető úton is folytatódtak, sőt olykor a mester otthonában is, mert többször is elfordult, hogy hazáig kísérttem őt. Számomra ezek a beszélgetések külön jelentőséggel bírtak, hiszen nemcsak a tanárhoz, hanem az emberhez is közelebb kerültem.

Mi volt az a tulajdonság Kodály személyében, ami megragadta önt?

— Tudja, Kodály nem az az ember, nem az a tanár volt, aki csupán tananyagi szinten adta volna elő, foglalta volna össze a dolgokat. Ő elsősorban beszélgetéssel, kritikával és főleg a problémákra való reagálásával tudott nevelni, tanítani, az igényességről nem is szólva, amivel annyira tudott ösztönözni, hogy szinte a lehetetlenre is képessé tett.

Az egyházzenei tanszakkal azonban még nem jutott révbé, hiszen végül is magyar-néprajz szakon doktorált. Hogyan lett a bölcsészhallgatóból néprajzos illetve folklórista?

Nos, hát ez elég bonyolult ügy. Valamikor, úgy tizenhét éves koromban történt bennem a változás: a korábban anyám és környezetem által belépláztalt magyar nóták helyébe a népdalok kerültek. Mint cserkész is sok népdalt tudtam már, sőt nyolcadikos gimnazistaként én voltam az önképzőkör elnöke és a rendelkezésemre álló irodalom és hangfelvételek alapján előadást tartottam társaimnak a magyar népdalokról.

Az egyetemen aztán találkoztam Kodállyal, de volt egy nagyon lényeges motívuma is érdeklődésemnek, éspedig az, hogy rendkívül erős politikai hajlamú ember voltam. Az akkor kibontakozó falukutató és írói mozgalom nagyon megragadott és érdekelt. Közben, anyám és családom hatására, visszatértem az egyetemre, hogy tanulmányaimat mégiscsak befejezzem, s amikor az egyetemi kör olyan művelődési és politikai fórummá

alakult, s az említett mozgalom íróit rendszeresen meghívta, akkor kapcsolódtam bele teljesen a mozgalomba... később aztán a Márciusi Frontba is.

Ebben az időben szervezték meg, Teleki Pál védnöksége alatt, a Táj- és Népkutató Intézetet, amit hamarosan Győrfy István néprajz-professzor vezetése alá helyezték. Én ekkor már rendszeresen dolgoztam velük, s az együttműködés során megismertek, felfigyeltek rá, hogy a népzene terén komoly ismereteim vannak. Olyannyira feltűnt ez nekik, hogy Győrfy személyesen hivatott és megkérdezte, mi a foglalkozásom. Elmondtam, hogy bölcsész vagyok, de semmi kedvem befejezni ezt a szakot és ekkor azt ajánlotta, menjek át hozzájuk népzene szakra és ott doktoráljak le. Mondtam, hogy ez valószínűen lehetetlen lesz, mert hiszen ehhez bizonyos tanórán való részvételre van szükség. Beküldött a dékáni hivatalba s mivelhogy én Solymossy, Kodály és Győrfy előadásaira is jártam, ez elégnék bizonyult ahhoz, hogy néprajzból doktoráljak. Ezután Győrfy maga mellé vett gyakornoknak, én pedig teljes erővel és lelkesedéssel nekiláttam a szakirodalom tanulmányozásának. Rendkívül érdekesnek láttam illetve találtam mindent, hiszen a népzene és a balladákat akkor már aránylag jól ismertem, úgyhogy engem már akkor kezdő folkloristának lehetett tekinteni. Ez volt harminckilenc márciusában.

Ezek az események voltak, melyek a néprajzhoz vezették, de végül is a doktorátusnak megint csak egy külön története van, ami ugyancsak Kodályhoz vezet.

— Az, hogy én néprajzos lettem illetve ledoktoráltam, nem is volt olyan egyszerű. Amikor Győrfy hivatalosan is javasolta alkalmazásba vétелеmet, még ennek az évnek decemberében kineveztek fizetés nélküli gyakornoknak, fölesküdtettek... na és hát kaptam egy félárú jegyre érvényes vasúti igazolványt! Közben Győrfy professzor meghalt, sőt Teleki is feloszlatta a Táj- és Népkutató csoportot, mert túlságosan baloldalinak találta... én meg bizony ott álltam tanácstalanul, félúton a doktorátus felé. Nem sokkal ezután egy rendeletet adtak ki, megbízott előadók kinevezését szorgalmazták az egyetemre. Az előadók neve közt ott szerepelt az enyém is. Ekkor találkoztam először Ortutay Gyulával. Könyvtárgondozó lettem, de közben izgatott, hogy még mindig nincs témám, amiből megírom a doktori disszertációm. Közben eszembe jutott Győrfy annak idején adott tanácsa, fölkerestem Kodályt, és elmondtam neki, mi a problémám. Kodály azt válaszolta, hogy ő már egyik tanulmány előszavában megírta: nagy szükségünk volna egy falu zenei életének feldolgozására. Írjam meg, és ha írás közben szükségem van valamire, olvassam csak el azt, amit ő már megírt ezzel kapcsolatban. Az ekkori megalakuló Magyarságtudományi Intézet ösztöndíjasaként elutaztam a mai Csehszlovákia területén fekvő Ájba.

Dolgozatomat megírva kiderült, hogy a Kodály által kítűzött célt, illetve feladatot teljesítettem. Közben az elhunyt Győrfy helyett Visky Károlyt nevezték ki professzornak. Nekem nem volt pénzem arra, hogy kiadjam disszertációm, végül — Kodály ajánlására — az egyetem disszertációs alapját, ezer pengőt, én kaptam meg egyedül. A könyvemet Visky is elismerte, s ezt követően nyertem doktorátust magyarból és néprajzból, mint fő tárgyakból valamint irodalomtörténetből és nyelvészetből is. Vizsgáztatóim Horváth János, Visky Károly és Csipr Dezső voltak. Nekem tulajdonképpen a Márciusi Front és a Táj- és Népkutató Csoport kellett ahhoz, hogy néprajzos legyek, és egyáltalán, hogy befejezzem az egyetemet.

A doktorátus megszerzése után, ha jól tudom, tíz évig volt az Egyetemi Könyvtár alkalmazottja. Mennyiben volt ez a munkahely hasznos tudományos fejlődése szempontjából?

— A doktori szigorlat után úgy éreztem, hogy révbé értem, noha állást csak az Egyetemi Könyvtárban kaptam. Ennek akadt hátránya is, éspedig az, hogy nem volt módomban gyűjteni jární. Szinte teljesen lehetetlenné vált számomra minden ilyen jellegű tevékenység, elsősorban a munkaidőm miatt. A jó viszont az volt, hogy rengeteget olvastam. Olyan könyvekhez is hozzájutottam, melyeket egyébként nem kaptam volna kézhez. Az olvasásnak mindenképpen hasznát vettem, hasznát látom még ma is.

1943-tól, tehát az „Áj falu...” megjelenése után szinte minden jelentős folyóiratban jelen volt néprajzi, esztétikai tanulmányaival. Gondolom ehhez az intézményes felkészülésen kívül még más is kellett. Profeszor úr, ön szerint mi volt ez a „más”?

— Ami cikkeim, illetve tanulmányaim témáját és elhelyezését illeti, a sokféleség abból következik, hogy én mint már említettem, a szociográfia és a mozgalom felől érkeztem a néprajzhoz. Ez az érdeklődésem mindig is nagy volt. Iskolában, egyetemen sokat gazdagodtam tudásban, ám írtam én közéleti folyóiratokba is meg különféle szaklapokba és foglalkoztam olyan problémákkal is, melyek túlnőtték a szaktudomány határát és a társadalom illetve a társadalmi problémák értékelésére vonatkoztak. Sohasem tudtam megmaradni a választott szaktudomány keretein belül. Ezt talán már az indulásom is bizonyítja: népzenével kezdtem és verstannal folytattam. Ugyanakkor nemcsak néprajzzal, de mellette még tárgyi néprajzzal is foglalkoztam. Ezenkívül a történelem is mindig nagyon érdekelt. Szekfű-szemináriumokat hallgattam és a mai nagy történészek közül pl. Elekes, Benda évfolyamtársa voltam. Érdeklődésem — tehát az, hogy minden lényeges dolog szövegre készített, szenvedélyesen érdekelt — mind a mai napig megmaradt.

Az a „más”, az a valami, ami sokoldalúvá teheti az embert és tett engem is, első sorban az, hogy széles látókörrrel kell rendelkezni, alapos tudással és persze vággyal a szövegre, a szólni tudásra... én sosem voltam ún. szakbarbár. Munkámat csak alkotó módon tudtam megközelíteni, mert így éreztem tisztességesnek.

1952 eredményekben gazdag évnek mondható, hiszen ebben az évben a Néprajzi Múzeum népzenei osztályának vezetője lett, s ekkor jelent meg a „A magyar vers ritmusa” és a „A magyar népzene” című példatár, Kodály azonos című művéhez. Mit mondana el az olvasónak e művek keletkezéséről?

— Mint irodalmat tanuló bölcsész, Horváth János előadásait is hallgattam, és már akkor nagyon érdekelt az a kérdés, amiben Horváth tanár úr Gábor Ignáccal nem értett egyet, tudniillik, hogy mi is az alapja a magyar vers ritmusának. Én teljes mértékben Horváthnak adtam igazat, vele értettem egyet, s a Gábor-féle elméletet tartottam tévesnek.

Az Egyetemi Könyvtárban többek között egy gyorsírással foglalkozó elméleti könyv is a kezembe került, belelapoztam s már az első nézésre megragadták a figyelmemet bizonyos jelenségek. Például ilyenek, hogy a magyar nyelvben több a hosszú illetve a hosszabb szó, mint a német nyelvben... Talán hihetetlen, de ekkor döböntem rá valószínűleg, hogy Horváth János és Gábor Ignác vitájának mi is a lényege. Ekkor fogant meg bennem a gondolat... vagyis körvonalazódni kezdett elméletem lényege. Anyira szenvedélyesen érdekelt ez a téma, hogy az előzőleg már elkezdett balladakutatásaimat félretéve ezen dolgoztam kitartóan. Munkám során szükségem volt irodalomelméleti, nyelvészeti és zenei ismeretimre egyaránt, mert a rendelkezésemre álló irodalomból csak nagyon kevés anyagot tudtam felhasználni.

Felfedezésem lényege az volt, hogy konkrét tényekkel, nyelvészek által végzett mérésekkel alátámasztva bebizonyítottam: nyelvünknek van egy olyan általánosan és folyamatosan érvényesülő tendenciája, hogy minden szó, vagy szólam egy gyorsabban kiejtett hosszabb első részre és egy lassabban kiejtett rövidebb végre tagolódik a beszédben. Ez a tény a beszélt nyelvnek állandó jelensége, s ezért vált ritmusalkotó tényezővé is. Másként lehetetlen volna megérteni, hogy például miért mondjuk azt, hogy „boldogtalan/-sága”... Ezt a jelenséget mellékhangsúllyal próbálták magyarázni, de ez az egész mellékhangsúly-elmélet nem több ráérzésnél. Ezt még nem mérte senki, nem tudta konkrétan bizonyítani senki! Azonkívül, miért van az, hogy például a 6 szótagú szavakban is, meg a 7 szótagú szavakban is — sorolhatnám még! — mindig az ötödiken van a hangsúly, s az 5 szótagú szavakban pedig kivétel nélkül a harmadik után van az ütemhatár?! Nem hiszem, hogy ezt a törvényszerűséget a mellékhangsúllyal be tudnánk bizonyítani. Az időjelenséggel viszont könnyen és kézzelfoghatóan.

Meg kell azonban vallanom, hogy nagyon bonyolult és nehéz feladattal álltam szemben. Először is azért, mert maga a magyar verstan sem egyszerű, másrészt meg amikor már a szavakon ezt a jelenséget bizonyítottam véltem, újabb problémám akadt: vajon mindez igaz-e a szólamokra, mondatokra nézve is? Ennek bizonyítása megint hosszadalmas kutatást igényelt. Mikor ezt a törvényszerűséget általános érvényűre sikerült emelnem, elhangzott egy példamondatom, melyet még ma is számontartanak és ha verstanról esik szó, gyakran használják is: „Egyszer a nagy szénagyújtók kis egeret fogtanak!”

Röviden: én nem a hangsúlyt tartom lényegesnek, hanem az ún. kiegyenlítődést illetve a relatív szólamszerűséget, s nekem ehhez az a bizonyos gyorsírással foglalkozó könyv kellett, mert ha az akkor nem akad a kezembe, ezt a munkát sose írom meg.

A tanítvány megcáfolta a mestert?

— János bácsi nagyon kedves ember volt, s én a mai napig hálával gondolok rá. Kapcsolatunk lényegében a verstani polémiák során kezdett megváltozni... nem éppen jó értelemben. Ő ugyanis a magyar vers zenei, dallamból eredettségét, fogantságát vallotta és én — a *népzenekutató*! — azt mertem neki mondani, hogy márpedig a magyar vers nem a dallamból, hanem a szövegből, nyelvi jelenségekből vezethető le. János bácsi, azt hiszem, ezt haláláig nem tudta nekem megbocsátani.

Verstani szempontból az újat-mondás nagyságát bizonyos mértékig a könyv akadémiai vitája is jellemezte.

— Ez a könyv roppant nagy feltűnést keltett, annyira, hogy a vitán zsúfolásig megtelt az Akadémia díszterme. A felszólalók között olyanok is szerepeltek, mint Illyés Gyula, Kodály Zoltán, Németh László.

Több nézet csapott akkor össze — szenvedélyesen vagy kevésbé szenvedélyesen —, de úgy éreztem, hogy a többség mellett foglalt állást. Németh László szintén mellém állt, de ennek volt háttere is, mert azokat a megállapításokat, amiket ő már korábban kimondott sőt le is írt, például, hogy a vers tömbökből épül fel; ő nem szöveget, hanem tagot, tagoló verset mondott... szóval mindezeket a megérzéseit általam látta bizonyítottnak, alátámasztottnak.

Véleménye szerint ezt az elméletet közismertnek lehet nevezni?

— Tudja, az az érzésem és részem meggyőződése is, hogy a könyv már ugyan régen kéznél van, de az egyetemeken és egyáltalán az illetékes intézményekben sem igen tanítják... számukra még mindig hangsúlyos a verselésünk!

A verstannal egyidőben jelent meg a „A magyar népzene” című könyv, melyet Kodály-lyal közösen állított össze. Hogyan került sor erre az együttműködésre?

— Abban az időben, mikor még a könyvtár alkalmazottja voltam, létezett egy zene-tudományi bizottság, melyet alkalmilag hívtak össze. Az egyik ilyen összejevetelen Újfalussy József, a minisztérium képviselőjében kifejtette azt az igényt, hogy kellene egy új, reprezentatív népdalgyűjtemény, mely egyrészt a tudományos igényeknek is megfelel, másrészt a már publikált népzenei munkákat egyesítve, népszerűsítő céllal is indulna. A feladatot rám osztották, noha én személyesen nem voltam jelen. Nem is akartam elvállalni, mert bizonytalannak éreztem az egész elképzelést. Később ugyanez a bizottság megint összeült, de akkor már Kodály is jelen volt, s én úgy vettem észre, hogy Kodálynak nagyon nem tetszik ez az egész dolog... valószínűen törtetőnek tartott engem. Aztán amikor látta, hogy én mennyire vonakodom az egésztől, fokozatosan kezdett fölengedni.

Arra is gondoltunk, hogy újból ki kéne adni Bartók könyvét, aztán ezt megint csak nem találtuk egészen jónak. Végül is megállapodtunk abban, hogy kiadjuk a Kodály tanulmányát gyűjteményhez kapcsolva, bár a tanulmány már megjelent külön is.

A gyűjtemény összeállításával, szerkesztésével engem bízta meg, ekkor már maga Kodály is rágazkodott hozzá, hogy a feladatot én vállaljam. A munka során nagyon sokat dolgoztunk együtt, azt is mondhatom, hogy közös elképzeléseinket, terveinket valósítottuk meg.

Csanádi Imrével közösen, a következő „könyv” két év múlva, 1954-ben jelent meg a „Röpülj páva, röpülj!” (magyar népballadák és balladás dalok) címmel, a legnépszerűbb és legközismertebb népköltészeti kiadványaink egyike.

— Ez a könyv már csak azért is jelentős számomra, mert hihetetlenül nagy lökést adott további balladakutatásaimhoz. Csanádi Imre, aki engem személyesen nem is ismert, csak a verstanomat, felkért, hogy készítsünk közösen egy balladaösszeállítást. Én már akkor, amikor hozzáláttunk a munkához, a balladáról, mint műfajról, esztétikailag és még néhány más szempontból is határozott ismeretekkel rendelkeztem. Érez-

tem, hogy vannak bizonyos dolgok, amiket alaposan meg kéne vizsgálnom, de bizonyítani akkor még nem tudtam. Talán mondanom sem kell, hogy ez mennyire bosszantott, hogy most megjelenik egy könyv, s benne nem tudom megírni azt, amit pedig már nagyon erősen sejttek. S nekem ez a bosszankodás adta meg a lökést, s így 1956-ban végérvényesen nekiláttam a balladakutatásnak.

„A magyar népballada és Európa” című két kötetes munkája 1976-ban jelent meg, melynek első kötetében tanulmányok, másodikban pedig szöveggyűjtemény található. Magyar és nemzetközi vonatkozásban is óriási visszhangot kapott, sőt ha jól tudom, készült az angol nyelvű kiadása is. A folklórműfajok közül vajon miért éppen a népballadákat választotta kutatásainak központi tárgyául?

— Ennek volt egy elég külsődleges oka, illetve elindítója is. Visky professzor adta tudtomra annak idején, hogy új gyűjteményes vállalkozás indul Gáldy László szerkesztésében — magyarok és románok bevonásával —, s hogy szükségük volna valakire, aki a Vadrózsa-pórt feldolgozza. Rám gondolt, de mivelhogy én akkor nem tudtam románul, egy Erdélyből Pestre került egyetemistát kaptam segítségül.

Azt, hogy miért választottam... hogy mi vonzott ehhez a műfajhoz, nem tudom egyértelműen megfogalmazni. Én egyszerűen csak szerettem a balladákat... volt úgy, hogy kimentem a csónakházba, s ott a napon sütkezve olvastam, majd fejest ugrottam a Dunába, kijöttem a vízből és folytattam tovább az olvasást.

Professzor úr ebben a könyvében számunkra, olvasók és balladaszerető emberek számára olyan ismeretlen összefüggéseket hozott felszínre, melyek mindenképpen befolyásolják a ballada műfajáról alkotott ismereteinket. Honnan kell elindulnia a kutatásban, hogy ezeket az összefüggéseket bizonyossággal igaznak mondja?

— Meg kell mondanom, hogy nem ment minden olyan gyorsan, ahogy én elképzeltem. Már az angol Child-változatok fordításával is lassan haladtam, de ennek ellenére már akkor szemembe tűntek olyan jelenségek, hogy belőlük kiindulva magam előtt láttam az összefüggéseket is, csak éppen bizonyítani kellett őket. Felfedezéseim sora azzal kezdődött, hogy majdnem biztosra vettem, hogy valamikor francia eredetű balladánk is voltak és ezt összesen három momentumból vezettem le. Az első az volt, hogy a Molnár Anna balladának francia megfelelője ugyanúgy kezdődik, mint a magyar változat, a csábítással. Egy múlt századvégi tanulmány nyomán megtudtam azt is, hogy a mi változatunk viszont nem egyezik meg sem a német, sem az angol változattal. Ezt követően kezembe akadt Zsirmunszkiynak egy fontos tanulmánya az Angoli Borbála típusról, amiből az is kiderült, hogy a magyar változatát nem ismerte, de a német változatát viszont igen, s ezzel kapcsolatban nemzetközi áttekintést vázolt fel róla. Föltűnt nekem, hogy az Angoli Borbála esetében a mi változataink egyike Londonvári Idorka, illetve Honka megszólítással él. Hát London a franciák szomszéda inkább, mint a miénk — gondoltam, de már tudtam azt is, hogy a balladacsere, illetve a témák vándorútja szomszédától szomszédig vezet, tehát folyamatos a terjedés útja. Nyelvészeti ismereteimből kiindulva azonnal összefüggést találtam a történelemmel is, tudtam, hogy a középkorban francia telepseink is voltak, akiktől több jövevényszavunk származik. Feltételezem tehát, hogy ha balladánk francia eredetűek, akkor éppen ezektől a telepeseiktől származnak. Viszont ha ez igaz, akkor az is igaz, hogy balladánk illetve a ballada műfaja nem a 17. században keletkezett, ahogy azt sokan állították eddig! — hanem a középkorban.

A nemzetközi balladaanyagot vizsgálva, egyre jobban igazoltnak láttam feltételezéseimet és kiderült, hogy nekünk csak francia eredetű balladánk vannak, sőt az is, hogy egész Európa balladakincse a franciáktól származik.

Ezt aztán a történelmi alátámasztás követte, majd az összehasonlítás európai méretekben.

— Egy jó barátom abban az időben éppen a parasztság középkori történelmével és kultúrájával foglalkozott s én nagyon kíváncsi voltam, hogy mindaz, amit én a balladák társadalmi mondanivalójára, illetve idejére tényként felhoztam, vajon igazolt lesz-e történelmi szempontból?! Az összehasonlítás során kiderült, hogy szinte maximálisan

megegyeznek, szinte sok is volt már... Valójában a kutatásnak ebben a stádiumában, hirtelen annyi adatom lett, hogy alig győztem feldolgozni.

Másrészt azt is láttam, hogy nekem most már nem elég csak a magyar-francia kapcsolatokát nézmem, hanem szomszédaink balladaanyagát is kézbe kell vennem, hogy megtudjam, vajon ott mi a helyzet. Az összehasonlítások alapján kiderült, hogy a Molnár Anna balladatípus nyugatról jött ide, de van benne egy bizonyos jelenet fára föl akasztott lányokkal. Erről azt feltételeztem, hogy tőlünk került a németekhez, hollandokhoz... mindez az anyagból világosan és egyértelműen kiderült, csak éppen nem értettem, hogy hogyan is lehet ez. Ekkor megint a véletlen szólt közbe. A régészek és a művészettörténészek felhívták a figyelmemet a Szent László ábrázolások és a keleti ábrázolások közti hasonlóságra. Ezt megint csak nagyszerűnek találtam bizonyításaimhoz. Feltételeztem, hogy ez a hasonlóság valószínűen a szövegekben is kimutatható. Nekiláttam a szibériai és török epika tanulmányozásának, olvasásának. Egyre több dologra bukkantam, melyekből megtudtam, hogy a kérdéses jelenségek, motívumok, egész Európa területén hiányoznak; a fa alatti jelenetről most már határozottan tudtam, hogy ez a motívum csak tőlünk származhat, vagyis tőlünk vándorolt át a szomszédokhoz. Ezután a honfoglalási történelem elméleti és ideológiai alapjait kezdtem alaposan áttanulmányozni.

1959-től 1962-ig tartott, amíg eredményeimet összegeztem, melyhez kitűnő inspirációt adott az is, hogy 1961-ben a Kodály vezette Népzene-kutató Csoport tagja lettem. Mondhatom, hogy az 1942-ben megkezdett kutatások eredményeit az 1976-ban megjelent kétkötetes munkámban dolgoztam fel. Az összes írásomat, amit ez ideig közöltem, tulajdonképpen felkészülésnek tekintetem erre a nagyobb lélegzetvételű műre.

Az összehasonlításokhoz szükség volt a külföldi balladairodalomra is. Hogyan jutott hozzá ehhez az óriási mennyiségű irodalomhoz, hiszen ha jól tudom, összesen 6456 változatot használt fel az összehasonlítások során?

— A legnagyobb részét idehaza, könyvtárakból szedtem össze, részben a már meglévő bibliográfiák alapján, másrészt nemzetközi könyvcseré formájában hozattam meg. Ez utóbbi azonban hosszadalmas és nehéz munka volt, mert sokszor előfordult, hogy hónapokat kellett várni, amíg egy-egy könyvet megkaptam.

Egy alkalommal Németországban voltam egy hónapig, a Deutsches Volkslied archívumban Freiburg in Breisganban, méghozzá nyugatnémet ösztöndíjjal. Eredményeim szempontjából ez az egy hónap nagyon hasznos volt, mert a magyaroknak megfelelő német változatokat szinte együtt, egyhelyen megtaláltam. Előfordult persze, hogy az én mennyiségileg kisebb gyűjteményemben akadt olyan változat is, melyet ők egyáltalán nem ismertek.

Gyűjtőutakról eddig kevés szó esett, járt-e gyűjtőúton nálunk, Szlovákiában?

— Sajnos, meg kell vallanom, hogy én általában elég keveset gyűjtöttem. Szlovákiában azonban jártam két ízben is, először Ájban, 1940 telén, majd 41-ben két hónapot töltöttem ott, de hát akkor ez a falu Magyarországhoz tartozott. Második alkalommal 1963-ban jártam Sárossival és Orsyaival Gömör megyében, három héten át gyűjtöttünk s azt is meg kell jegyeznem, hogy eredményesen. Gyűjtőszándékkal többször már nem jártam Szlovákiában.

Mi a véleménye a szlovákiai magyar népdal, illetve folklórkutatásról?

— Nagyon hasznosnak és mindenképpen értékelendőnek tartom e téren Ág Tibor tevékenységét, akivel gyűjteni ugyan nem voltam, de felgyűjtött anyagát jól ismerem, sőt ebből néhány változatot fel is használtam összehasonlításaim során. Ettől eltekintve azonban úgy éreztem, hogy a kiadványok nincsenek arányban a már összegyűjtött anyaggal.

Ismeri-e, olvassa-e a csehszlovákiai magyar irodalmat?

— Őszintén bevallom magának, hogy én nagyon szigorú mércével mérem az egész mai magyar irodalmat... nagyon megszűröm a műveket. Tudja, ma rengeteg az alkotó, az alkotás. Időből nem nagyon futná ezeket rendszeresen olvasni, figyelemmel kísér-

ni. Ezt persze nemcsak a szlovenszkói magyar, vagy a romániai magyar irodalomra értem, hanem az egész mai magyar irodalomra.

Én például nagyon kedvelem a költészetet, de a klasszikusok közül is nagyon ritkán olvasom újra azokat a verseket, melyeket egyébként emlékezetből is tudok. Természetesen, azért ez nem jelenti azt, hogy nincsenek kedvelt íróim. Ezeretem olvasni Illyés Gyulát, Nagy Lászlót. Na már most a szlovenszkói magyar írók közül ismerem Tózsér Árpádot és Fábry Zoltánt, akivel személyesen is találkoztam, ez felejthetetlen élmény számomra. A hatvanas években egy alkalommal Kassán jártam, előadásom volt s ekkor felkerestem Fábryt Stószon. Mondanom sem kell, hogy hatalmas könyvtára és írói-emberi egyénisége csodálattal töltött el.

Jelenleg, nyugdíjas akadémikusként mivel tölti idejét; a jövőre nézve milyen tervei vannak?

— Mint már említettem, 1961-től a Kodály-vezette Népzene kutató Csoport tagja voltam, és a mester halála után én lettem a csoport vezetője. Később, amikor a csoportot beolvastották a Zenetudományi Intézetbe, nyugdíjba vonultam, s azóta munkatársként dolgozom. Hetente két alkalommal megyek az Akadémiára, ahol még mindig rengeteg munka vár rám. Időm nagy részét azonban a szakirodalom olvasására fordítom. A jövőben csak östörténelemmel szeretnék foglalkozni, ahhoz ugyanis, hogy az ember mérvadót tudjon alkotni, vagy komolyan tudjon beleszólni vitákba, ahhoz mindenképpen alapos felkészültségre van szüksége.

Nemrégiben külföldön járt, előadókörúton, s most azért is kellett igyekeznem ezzel a látogatással, mert a közeljövőben ismét egy újabb útra készül. Hova?

— Skandináviába készülök, ahol hosszabb időt töltök majd. Eddig már volt néhány külföldi utam. Kétszer voltam az Amerikai Egyesült Államokban, ottani meghívásra. Előadásaim voltak Bostonban a Harvard Egyetemen, Los Angelesben és New Yorkban is. Nemrég Hollandiában és Dániában voltam és részt vettem Párizsban egy nemzetközi konferencián.

Mit jelentenek a tudós számára ezek a külföldi utak?

— Mindenképpen érdeklődést jelentenek a munkám iránt, s gondolom, hogy elismerést és értékelést is. Egy-egy komoly előadás után, legyen bárhol, úgy érzem, hogy tettem valamit a tudomány asztalára.

Varga Lajos: Szlovákiai magyar tájak néprajzi motívumai, 1978, linometszet

